

Педагогіка.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ТА КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

УДК: 373-056.2/3

Особливості роботи асистента вчителя в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням

ОЛЕФІР Наталія – старший викладач кафедри загальної, спеціальної педагогіки, реабілітації та інклюзивної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

OLEFIR Natalia – Senior Lecturer of the Department of General, Special Pedagogy, Rehabilitation and Inclusive Education, Municipal Institution of Higher Education «Dnieper Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council», 70 Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8338-4745>

DOI:

Анотація. У статті розглянуто особливості роботи асистента вчителя в закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. Доведено, що інклюзивна освіта – це не просто включення дитини з особливими освітніми потребами до звичайної школи, а й створення у спільному просторі особливого підходу до навчання, який передбачає додаткові елементи освітнього процесу – спеціально облаштоване місце, належні умови, індивідуальний план розвитку дитини, й обов'язкову наявність асистента вчителя в інклюзивному класі. На основі науково-педагогічної літератури і нормативно-правових джерел розкрито поняття «асистент вчителя» та визначено його діяльність. Виокремлені функції асистента вчителя, до яких віднесено: організаційну, навчально-розвиткову, діагностичну, прогностичну, консультативну. Зазначено, що основною функцією асистента вчителя як педагогічного працівника є співпраця з учителем інклюзивного класу, щоб допомогти приділити увагу кожному учню під час освітнього процесу. Теоретично обґрунтовано завдання асистента вчителя щодо налагодження його співпраці з учителями, фахівцями команди психолого-педагогічного супроводу та батьками. Відзначено, що однією з умов успішного інклюзивного навчання є командний підхід, який забезпечують члени команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами. Це взаємоузгоджена комплексна діяльність мультидисциплінарної команди фахівців та батьків дитини, спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини, засвоєнню нею знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, її самореалізації та інтеграції в соціум. Визначено роль асистента вчителя у наданні дітям повноцінного соціального життя, участі в освітньому процесі. Проаналізовано організаційний аспект роботи та запропоновано шляхи успішної співпраці асистента вчителя з батьками.

Ключові слова: інклюзивне навчання, заклад загальної середньої освіти, вчитель, асистент вчителя, діти з особливими освітніми потребами, команда психолого-педагогічного супроводу, освітній процес.

FEATURES OF THE TEACHER'S ASSISTANT WORK IN INSTITUTIONS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION WITH INCLUSIVE EDUCATION

Summary. The article considers the peculiarities of the work of an assistant teacher in general secondary education institutions with inclusive education. It is proved that inclusive education is not just the inclusion of a child with special educational needs in a regular school, but also the creation of a special approach to learning in the common space, which provides additional elements of the educational process – specially equipped place, appropriate conditions, individual child development plan and mandatory presence of a teacher's assistant in an inclusive classroom. On the basis of scientific and pedagogical literature, normative and legal sources the concept of «teacher's assistant» is revealed and its activity is defined. The functions of the teacher's assistant are singled out, which include: organizational, educational and developmental, diagnostic, prognostic, consultative. It is noted that the main function of a teacher's assistant as a teacher is to work with an inclusive class teacher to help pay attention to each student during the educational process. The task of the teacher's assistant to establish his cooperation with teachers, specialists of the team of psychological and pedagogical support and parents is theoretically substantiated. It is noted that one of the conditions for successful inclusive education is a team approach, which is provided by members of the team of psychological and pedagogical support of a child with special educational needs. This is a mutually agreed complex activity of a multidisciplinary team of specialists and parents of the child, which aims to create the necessary conditions conducive to the development

of the child's personality, learning, skills, successful adaptation, rehabilitation, self-realization and integration into society. The role of the teacher's assistant in providing children with a full social life, participation in the educational process is determined. The organizational aspect of the work is analyzed and the ways of successful cooperation of the teacher's assistant with parents are suggested.

Key words: inclusive education, general secondary education institution, teacher, teacher's assistant, children with special educational needs, team of psychological and pedagogical support, educational process.

Вступ. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні набуває актуальності проблема підвищення якості навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами та підготовка їх до самостійного життя. Одним із пріоритетних напрямів реформування освіти є запровадження інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти, адже кожна дитина, незважаючи на стан здоров'я, наявності того чи іншого фізичного або інтелектуального порушення, має право на освіту, якість якої не відрізняється від якості освіти її однолітків.

Безумовно, інклюзивна освіта – це не просто включення дитини з особливими освітніми потребами до звичайної школи. Це створення у спільному просторі особливого підходу до навчання дитини, який передбачає додаткові елементи освітнього процесу – індивідуальний план розвитку дитини, спеціально облаштоване місце, належні умови для неї, й обов'язкову наявність асистента вчителя в інклюзивному класі [3, с. 4].

Посада асистента вчителя передбачена українським законодавством, включена в Класифікатор професій та передбачена Типовими штатними нормативами закладів загальної середньої освіти. Проте налагодити роботу асистента і вчителів, які працюють в інклюзивному класі, інколи досить складно.

Саме тому проблема налагодження співпраці між учителями та асистентом учителя в процесі інклюзивного навчання є одним із першочергових завдань, адже як партнери та члени команди психолого-педагогічного супроводу вони повинні мати спільну мету – соціалізувати дитину в освітнє середовище задля її майбутнього.

Аналіз останніх досліджень. Проведений нами аналіз науково-педагогічної та фахової літератури дає підстави стверджувати, що питання впровадження інклюзивного навчання досліджуються значною кількістю науковців, як зарубіжних, так і вітчизняних.

Нині в Україні розробляється нова та вдосконалюється чинна нормативно-правова база інклюзивного навчання, виробляється механізм фінансування «гроші за дитиною», відпрацьовується алгоритм діяльності інклюзивно-ресурсних центрів. Завдяки єдиній спрямованості дій державної політики та ініціативам суспільства практика інклюзивного навчання в Україні виходить на якісно новий рівень [5, с. 11].

У нашій країні вивчення питань викладання в закладах освіти з інклюзивним навчанням займається низка вчених, зокрема І. Горбенко, Л. Даниленко, Е. Данілавічюте, С. Єфімова, Л. Савчук, Ю. Найда та ін. Варто зазначити, що особливу увагу науковці приділяють проблемі співпраці вчителя інклюзивного класу та його асистента.

Так, зважаючи на відсутність практики педагогічного асистування у традиційній освітній практиці України, визначенню основних функцій та завдань, які покладаються на асистента вчителя, передувала значна науково-дослідна діяльність науковців Інституту спеціальної педагогіки та психології імені М. Ярмаченка НАПН України, яка здійснювалась, зокрема, у рамках виконання українсько-канадського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні». У процесі науково-експериментальної діяльності було здійснено компаративістичний аналіз практики педагогічного асистування в різних країнах світу. Вивчення зарубіжного досвіду та проведення дослідної роботи в експериментальних закладах освіти в подальшому дозволило окреслити функціональні обов'язки асистента вчителя та розробити організаційно-правове та дидактико-методичне забезпечення його діяльності на основі врахування особливостей національної системи освіти. На сьогодні, згідно з вищезазначеними документами, посаду асистента вчителя закладу загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням може обіймати особа, яка має педагогічну освіту та пройшла курси підвищення кваліфікації щодо роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища [5, с. 15].

Також у листі Міністерства освіти і науки України «Щодо тривалості уроків в інклюзивних класах та функціональних обов'язків асистента вчителя» від 05.02.2018 № 2.5-281 зазначено, що основною функцією асистента вчителя як педагогічного працівника є співпраця з учителем інклюзивного класу, щоб допомогти приділити увагу кожному учню під час освітнього процесу [6, с. 12].

Отже, аналіз науково-педагогічної літератури та нормативно-правових джерел доводить, що вивчення вітчизняними науковцями зарубіжного досвіду впровадження інклюзивної освіти у школах дозволило в подальшому визначитися з функціями асистента вчителя та його діяльністю на основі врахування особливостей системи освіти в Україні.

Однак, існує проблема налагодження співпраці між учителями та асистентом вчителя інклюзивного класу. Тому, на нашу думку, незважаючи на низку наукових напрацювань, це питання, як ніколи, на часі, а отже, вимагає постійного вивчення.

Мета статті – здійснити аналіз науково-педагогічної літератури з метою розкриття особливостей роботи асистента вчителя у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням; теоретично обґрунтувати завдання та функції асистента вчителя щодо налагодження його співпраці з учителями та батьками.

Виклад основного матеріалу. Кожна дитина з особливими освітніми потребами є унікальною у своєму

розвитку. Незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, вона має право на здобуття освіти, тому кожна сучасна школа за своєю філософією повинна бути інклюзивною. Тобто це означає готовність у будь-який час прийняти кожну дитину, прагнучи створити максимально сприятливе середовище для розвитку її потенціалу [12, с. 2].

На нашу думку, успішна реалізація мети інклюзивної школи, а саме, активної участі у колективі, можливості надання дітям повноцінного соціального життя, буде досягнута лише за умови ефективної співпраці всіх членів команди психолого-педагогічного супроводу, які працюють із дітьми з особливими освітніми потребами. Особливу ж роль у досягненні цієї мети виконує асистент вчителя, що відбувається завдяки тісній співпраці з учителями та батьками учнів. Роль асистента вчителя в роботі інклюзивного класу є надзвичайно важливою і полягає у наданні допомоги вчителю та усім дітям, зокрема, й дітям з особливими освітніми потребами, у навчанні.

Асистент вчителя – це посередник між дитиною з особливими освітніми потребами та іншими дітьми і дорослими у шкільному середовищі. Для того, щоб умови перебування такої дитини у школі були по-справжньому комфортними та мотивували її на розвиток, робота асистента вчителя (як і будь-якого іншого дорослого, який працює з дитиною з особливими освітніми потребами) має ґрунтуватися на наступних переконаннях: віра у можливість дитини, щирий інтерес до її особистості, прийняття її особливостей, доброзичливість, терпіння, послідовність [8, с. 32].

Основне завдання асистента вчителя – допомога вчителю у забезпеченні особистісно зорієнтованого, індивідуального підходу в освітньому процесі, зокрема у створенні індивідуальної програми розвитку для дитини з особливими освітніми потребами [1, с. 26].

У листі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту № 1/9-675 від 25.09.2012 року «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» виокремлені основні функції асистента вчителя.

Організаційна: асистент учителя забезпечує соціально-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами: разом із учителем класу проводить навчальні, виховні, соціально-адаптаційні заходи, запроваджуючи ефективні форми їх проведення, допомагає дитині у виконанні навчальних завдань, залучає учня до різних видів навчальної діяльності; у складі групи фахівців бере участь у розробці та виконанні індивідуальної програми розвитку дитини; адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами; веде встановлену педагогічну документацію.

Навчально-розвиткова: стимулює розвиток соціальної активності дітей, сприяє виявленню та розкриттю їхніх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їх участі в науковій, технічній, художній творчості.

Діагностична: разом із групою фахівців, які розробляють індивідуальну програму розвитку дітей з особливими освітніми потребами, оцінює навчальні

досягнення учнів; оцінює виконання індивідуальної програми розвитку, вивчає та аналізує динаміку розвитку учня.

Прогностична: на основі вивчення актуального і потенційного розвитку дитини бере участь у розробці індивідуальної програми розвитку, перегляді актуальних цілей для дитини з особливими освітніми потребами.

Консультативна: спілкується з батьками, надаючи їм необхідну консультативну допомогу; інформує вчителя класу та батьків про досягнення учня [7, с. 4].

Таким чином, асистент учителя доповнює свою діяльність зусилля інших педагогів, що сприятиме більш ефективному навчанню всіх учнів, зокрема, й з особливими освітніми потребами.

Неабияке значення в отриманні якісних результатів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами має налагоджена взаємодія вчителя та асистента.

Узгодженість у роботі асистента вчителя та вчителя класу є важливою умовою ефективності здійснення освітнього процесу в інклюзивному закладі. Вчитель керує роботою у класі, а асистент учителя, беручи безпосередню участь в освітньому процесі, здійснює супровід учнів, які мають певні особливості у засвоєнні навчального матеріалу. Працюючи разом над плануванням навчальних занять, вчитель та його асистент обговорюють необхідні адаптації та модифікації навчального матеріалу згідно з індивідуальним планом, що покращить успішність навчання не лише дитини з особливостями психофізичного розвитку, а й інших учнів класу.

Організуючи спільну діяльність у межах професійної взаємодії «вчитель – асистент учителя», перш за все слід дотримуватися розуміння, що це мікроколектив однодумців, які, виконуючи певні посадові обов'язки, вирішують різні проблеми, однак мають спільну мету.

Слід зазначити той факт, що провідна роль у забезпеченні освітнього процесу на уроці належить учителю. Тому педагоги не повинні перекидати всю відповідальність за освіту дитини на асистентів. Також і вчителям не слід повністю брати на себе цю роль, але вони мають бути впевнені, що можуть покластися на допомогу асистентів, коли це буде потрібно [5, с. 29].

Отже, ефективна співпраця вчителя та асистента вчителя відбувається завдяки спільній відповідальності. Тому, для забезпечення максимально продуктивних стосунків учителі повинні:

- обговорювати завдання з асистентами вчителів;
- установлювати чіткі параметри;
- наголошувати на важливості конфіденційності;
- обговорювати філософію та підхід до навчання й управління класом;
- призначати регулярні зустрічі з асистентом, щоб обговорювати його спостереження за учнями, отримувати зворотний зв'язок та звіти, вчасно дізнаватися про складні моменти й обмірковувати стратегії реалізації програм [5, с. 32].

У свою чергу, асистент учителя повинен систематично обмінюватися інформацією з питань інклюзивного навчання, що належать до його компетентності,

з учителем, із яким співпрацює, адміністрацією, з усіма членами команди психолого-педагогічного супроводу, батьками дитини, яка має особливі освітні потреби, та іншими учасниками освітнього процесу.

Таким чином, ефективні стосунки між учителем та його асистентом формуються на основі спільної відповідальності і залежать від рівня порозуміння та довіри між педагогами, а також від того, наскільки чітко вони розподілили свої ролі та усвідомлюють їх [11, с. 25].

Як зазначає А. Колупаєва, асистент учителя, перебуваючи значний час поряд із учнем, має можливість постійно спостерігати за його діяльністю в освітньому середовищі та аналізувати її. Також доцільною є фіксація таких даних, ведення щоденника спостережень із метою репрезентації результатів на засіданні команди психолого-педагогічного супроводу, під час планування уроків та додаткових занять з учителем тощо. Під час уроку асистент учителя перебуває поруч із учнем з особливими освітніми потребами. Для такої дитини необхідно обрати місце, найбільш зручне для неї, але так, щоб не відволікати від навчання інших дітей у класі. Під час уроку асистент учителя може змінювати позицію, щоб надати допомогу іншим учням чи вирішити питання, які виникають паралельно. На першому етапі важливо пояснити дітям, чому одному з їхніх товаришів потрібен помічник. А для запобігання виокремлення учня з особливими освітніми потребами важливо, по-перше, щоб асистент учителя під час уроку та на перерві підходив до різних дітей, спілкувався з усіма учнями; по-друге, пояснив, що зараз саме цьому учневі потрібна допомога, а надалі асистент допомагатиме тому, кому підтримка також буде необхідна. Із часом діти звикають до такої практики та сприймають її як звичайну [4, с. 54].

Розглядаючи організаційний аспект роботи асистента вчителя, слід зауважити, що тут, як і взагалі в інклюзивному навчанні, не існує універсальних інструкцій, а є лише рекомендації. Неможливо передбачити всі варіанти, що виникають на практиці. У кожному конкретному випадку, приймаючи рішення, слід урахувати індивідуальні особливості навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами, рекомендації фахівців та батьків, наявні ресурси тощо [5, с. 34].

Отже, систематичне спостереження, вивчення можливостей і потреб дитини, оцінювання динаміки її розвитку – це важливий напрям діяльності асистента вчителя та всіх фахівців в інклюзивному закладі освіти.

Варто відзначити, що однією з умов успішного інклюзивного навчання є командний підхід, який забезпечують члени команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами. Це взаємоузгоджена комплексна діяльність мультидисциплінарної команди фахівців та батьків дитини, яка спрямована на створення необхідних умов, що сприяють розвитку особистості дитини, засвоєнню нею знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, її самореалізації та інтеграції в соціум [9, с. 64].

До постійних членів команди психолого-педагогічного супроводу відноситься також асистент учителя. Його участь дуже важлива на всіх етапах взаємодії

команди супроводу. До функцій асистента в межах команди супроводу належать:

- допомога в організації освітнього процесу дитини з особливими освітніми потребами;
- участь у розробці індивідуальної програми розвитку;
- участь у підготовці індивідуального навчального плану та/або індивідуальної навчальної програми;
- адаптація навчальних матеріалів з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами;
- спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб;
- оцінка спільно з учителем рівня досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених індивідуальною програмою розвитку;
- підготовка інформації для учасників засідання команди супроводу за результатами спостереження за дитиною щодо її індивідуальних особливостей, інтересів та потреб;
- консультативна допомога батькам, педагогічним працівникам [3, с. 24].

Зазначимо, що налагоджена робота всіх учасників команди психолого-педагогічного супроводу виступає показником успішності інклюзивного навчання. Від взаємодії всіх членів команди у закладі освіти залежить ефективність надання психолого-педагогічних та корекційно-розвивальних послуг. До того ж командний підхід в інклюзії забезпечує єдність і цілісність усіх зусиль, необхідних для реалізації основної її мети – включення кожної дитини в освітній простір.

Асистент учителя спільно з учителем здійснює відповідні адаптації чи модифікації навчального матеріалу для дитини з особливими освітніми потребами, де вчитель тільки допомагає своєму асистенту адаптувати або модифікувати матеріал чи спосіб подачі з урахуванням індивідуальних потреб дитини з особливими освітніми потребами. Також вони разом змінюють організацію освітнього процесу у класі, використовуючи диференційоване, спільне викладання, що покращує успішність навчання не лише дитини з особливими освітніми потребами, а й інших учнів [2, с. 24].

Також, неабияке значення має спільна діяльність асистента вчителя в межах команди супроводу з психологом, корекційним і соціальним педагогами. Вона полягає у виявленні проблем, фіксації навчальних досягнень, відстеженні динаміки розвитку дитини, розкритті її здібностей та талантів.

Таким чином, співпраця асистента вчителя з усіма учасниками освітнього процесу повинна відбуватися постійно. Асистент учителя має контактувати та обговорювати важливі питання з усіма – і з вчителем, із яким співпрацює, і з адміністрацією, і з усією командою психолого-педагогічного супроводу, до складу якої обов'язково входять і батьки дитини з особливими освітніми потребами.

Наголосимо, що з початком навчання дитини в інклюзивній школі її батьки – це активні учасники освітнього процесу. Вони є важливою частиною команди психолого-педагогічного супроводу та мають

право брати участь в ухваленні рішень, що впливають на розвиток дитини.

Визначають такі шляхи успішної співпраці асистента вчителя з батьками:

- налагодження спілкування (індивідуального, групового);

- залучення батьків до освітнього процесу.

Асистент учителя має планувати періодичні тематичні зустрічі з батьками, зокрема такі, на яких обговорюватимуться конкретні питання з навчальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами, стратегії та методи навчання, способи їх впровадження на практиці. Проте асистент учителя не має коментувати питання, які належать до професійної компетенції вчителя, бо лише вчитель звітує повною мірою перед батьками за успішність їхньої дитини [3, с. 54].

Отже, налагодження стосунків та ефективної співпраці з батьками – це ще одне завдання асистента вчителя, яке полягає у:

- встановленні контакту й формуванні довірливих партнерських стосунків;

- включенні батьків дітей з особливими освітніми потребами в колектив інших батьків класу;

- безперервній взаємодії та обміні інформацією з батьками щодо навчання, виховання, інтересів та особистісних якостей дитини;

- залученні батьків до участі в розробці індивідуальної програми розвитку, у процес навчання і виховання загалом, а також у позакласні заходи;

- налагодженні ефективної співпраці з іншими членами команди психолого-педагогічного супроводу;

- розробці спільно з іншими фахівцями загальних рекомендацій щодо особливостей розвитку, навчання і виховання дітей, які допоможуть батькам почуватися вдома і в класі зручніше та впевненіше;

- участі батьків у розробці портфоліо дитини;

- забезпеченні закладом освіти умов для соціально-педагогічної підтримки сімей, що виховують дітей з особливими освітніми потребами [10, с. 123].

Варто відзначити, що спілкування з батьками та залучення їх до освітнього процесу є важливим елементом побудови продуктивної співпраці, адже вчителі, асистент учителя та батьки – це одна команда. І чим більше будуть зацікавлені всі учасники освітнього процесу у взаємодії, тим більшою є ймовірність досягнення бажаних результатів у дітей.

Висновки. Отже, розкриті нами завдання та особливості роботи асистента вчителя, щодо налагодження його співпраці з учителями та батьками, сприятимуть успішному навчанню дитини з особливими освітніми потребами. Можемо зробити висновок, що асистент учителя відіграє важливу роль у навчанні дітей у закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. Основна функція асистента вчителя як педагогічного працівника – це приділити увагу кожному учню під час освітнього процесу. Саме асистент вчителя найкраще зможе допомогти дитині з особливими освітніми потребами адаптуватися в освітньому середовищі, а вчителю – організувати освітній процес.

Звичайно, робота асистента вчителя складна, багатогранна, динамічна і вимагає від нього певних знань, умінь та навичок. Також важливими є застосування професійних знань у діяльності, вміння налагоджувати міжособистісні стосунки між усіма суб'єктами освітнього процесу. Неабияке значення мають особистісні якості асистента вчителя: організаційні та комунікативні здібності, ціннісні орієнтації й здатність співпереживати. Від них також залежить успішність його професійної діяльності. Саме тому асистент учителя не тільки має чітко усвідомлювати свої обов'язки, володіти сучасними методиками викладання, а також плекати низку цінностей та особистих якостей.

Таким чином, аналізуючи наявний досвід інклюзивного навчання у вітчизняних освітніх закладах, можемо констатувати, що питання співпраці асистента вчителя з учителями та батьками дітей з особливими освітніми потребами, як ніколи, на часі, та вимагає постійного вивчення.

Список використаних джерел

1. Заєркова Н. В., Трейтяк А. О. Інклюзивна освіта від А до Я : poradnik для педагогів і батьків. Київ, 2016. 68 с.
2. Інклюзивний клас : як асистенти вчителя допомагають учням з особливими освітніми потребами. 2018. URL : <https://studway.com.ua/inklyuzivniy-klas/> (дата звернення : 28.12.2021).
3. Коган О. В., Манукян О. А., Юдіна І. О., Гаврилюк С. М. Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі : метод. посіб. Харків : «Друкарня Мадрид», 2019. 110 с.
4. Колупасва А. А., Данілавичюте Е. А., Литовченко С. В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі : навч.-метод. посіб. Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. 197 с.
5. Колупасва А., Коваль Л., Компанець Н., Квітка Н. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання : навч.-метод. посіб. Харків : Видавництво «Ранок», 2019. 216 с.
6. Лист Міністерства освіти і науки України від 05.02.2018 № 2.5-281. «Щодо тривалості уроків в інклюзивних класах та функціональних обов'язків асистента вчителя». URL : http://archive.softbi.info/rfiles/vokrda.kuprda.gov.ua/docs/2019/16632_lystrozyasnennyamom2_5281.pdf (дата звернення : 28.12.2021).
7. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 25.09.2012 № 1/9-675 «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-675736-12#Text> (дата звернення : 28.12.2021).
8. Методичні рекомендації з питань організації роботи асистента вчителя в інклюзивному класі. 2021. URL : <https://osv.krasnopilska-gromada.gov.ua/metodichni-rekomendacii-z-pitan-organizacii-roboti-asistentavchitelya-v-inkljuzivnomu-klasi-16-22> (дата звернення : 28.12.2021).
9. Патрикєєва О. О. Індекс інклюзії : загальноосвітній навчальний заклад : навч. метод. посіб. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2013. 96 с.

10. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
11. Софій Н. З. Спільне викладання в інклюзивному класі : метод. матеріали. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 70 с.
12. Чернова Е. М. Упровадження інклюзивної освіти в умовах Нової української школи. *Дитина з особливими потребами*. 2019. № 11 (59). С. 2.

References

1. Zaierkova, N. V., & Treitjak, A. O. (2016). *Inklyuzivna osvita vid A do Ya* [Inclusive education from A to Z] : poradnyk dlia pedahohiv i batkiv. Kyiv [in Ukrainian].
2. Inklyuzivnyi klas : yak asystenty vchytelia dopomahaiut uchniam z osoblyvymy osvitynymi potrebamy [Inclusive classroom : how teacher assistants help students with special educational needs]. (2018). URL : <https://studway.com.ua/inklyuzivnyi-klas/> (accessed : 28.12.2021) [in Ukrainian].
3. Kohan, O. V., Manukian, O. A., Yudina, I. O., & Havryliuk, S. M. (2019). *Orhanizatsiini zasady diialnosti asystenta vchytelia v inklyuzivnomu klasi* [Organizational principles of the teacher's assistant activity in an inclusive classroom] : metod. posib. Kharkiv : «Drukarnia Madryd» [in Ukrainian].
4. Kolupaieva, A. A., Danilavichutie, E. A., & Lytovchenko, S. V. (2012). *Profesiine spivrobotnytstvo v inklyuzivnomu navchalnomu zakladi* [Professional cooperation in an inclusive educational institution] : navch.-metod. posib. Kyiv : Vydavnycha hrupa «A.S.K.» [in Ukrainian].
5. Kolupaieva, A., Koval, L., Kompanets, N., & Kvitka, N. (2019). *Asystent vchytelia u zakladi zahalnoi serednoi osvity z inklyuzivnoiu formoiu navchannia* [Assistant teacher in a general secondary education institution with an inclusive form of education] : navch.-metod. posib. Kharkiv : Vydavnytstvo «Ranok» [in Ukrainian].
6. Lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 05.02.2018 № 2.5-281 «Shchodo tryvalosti urokiv v inklyuzivnykh klasakh ta funktsionalnykh обов'язків асистента вчителя» [Letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 05.02.2018 № 2.5-281 «On the duration of lessons in inclusive classes and the functional responsibilities of a teacher's assistant»]. (2018). URL : http://archive.softbi.info/rfiles/vokrda.kuprda.gov.ua/docs/2019/16632_lystrozyasnennyamon2_5281.pdf (accessed : 28.12.2021) [in Ukrainian].
7. Lyst Ministerstva osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy vid 25.09.2012 № 1/9-675 «Shchodo posadovykh обов'язків асистента вчителя» [Letter of the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine dated 25.09.2012 № 1/9-675 «On the duties of a teacher's assistant»]. (2012). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-675736-12#Text> (accessed : 28.12.2021) [in Ukrainian].
8. Metodichni rekomendatsii z pytan orhanizatsii roboty asystenta vchytelia v inklyuzivnomu klasi [Methodical recommendations on the organization of the work of a teacher's assistant in an inclusive classroom]. (2021). URL : <https://osv.krasnopilska-gromada.gov.ua/metodichni-rekomendacii-z-pitan-organizacii-roboti-asistenta-vchitelya-v-inklyuzivnomu-klasi-16-22> (accessed : 28.12.2021) [in Ukrainian].
9. Patrykieieva, O. O. (2013). *Indeks inkliuzii : zahalnoosvitnii navchalnyi zaklad* [Inclusion index : general education institution] : navch. metod. posib. Kyiv : TOV «Vydavnychi dim «Pleiady» [in Ukrainian].
10. Poroshenko, M. A. (2019). *Inklyuzivna osvita* [Inclusive education] : navch. posib. Kyiv : TOV «Ahentstvo «Ukraina» [in Ukrainian].
11. Sofii, N. Z. (2015). *Spilne vykladannia v inklyuzivnomu klasi* [Co-teaching in an inclusive classroom] : metod. materialy. Kyiv : TOV «Vydavnychi dim «Pleiady» [in Ukrainian].
12. Chernova, E. M. (2019). Uprovadzhennia inklyuzivnoi osvity v umovakh Novoi ukrainskoi shkoly [Introduction of inclusive education in the New Ukrainian school]. *Dytyna z osoblyvymy potrebamy*, 11 (59), 2 [in Ukrainian].